

CARRER DELS CANVIS VELLS, 2

Ciutat Vella, Barcelona

Memòria de la intervenció arqueològica

18 i 19 de maig de 2005

Ref. 106/05

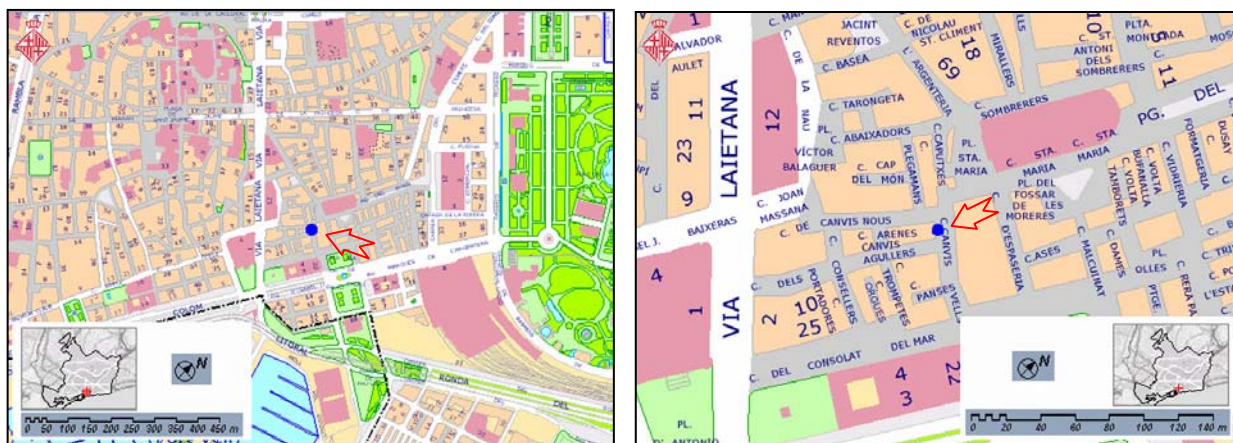
Xavier Esteve i Gràcia
Barcelona, 20 de juny de 2005

ÍNDEX

1. Localització i entorn geològic	3
2. Notícies històriques i intervencions anteriors	4
3. Motius de la intervenció i objectius	8
4. Metodologia i tècniques emprades	9
5. Treballs realitzats i resultat de la intervenció arqueològica	10
6. Conclusions	13
7. Bibliografia	14
8. Annexes	15
8.1 Ubicació de la intervenció en l'immoble	16
8.2 Planta de la zona intervinguda i seccions A-B i C-D	17
8.3 Seqüència cronoestratigràfica de les UE documentades	18
8.4 Fotografies	19

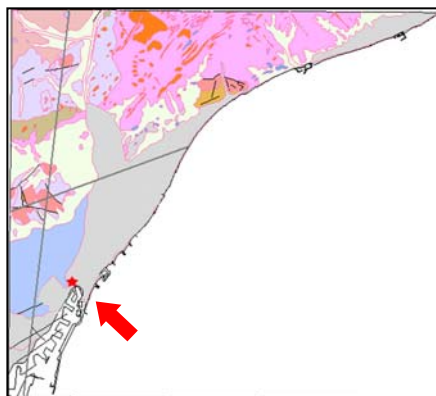
1. Localització i entorn geològic

La intervenció arqueològica s'ha efectuat entre els dies 18 i 19 de maig de 2005 en el subsòl de la finca situada al carrer dels Canvis Vells, 2 (Ciutat Vella, Barcelona). Les seves coordenades UTM són X:43169 Y:458180. La cala en qüestió s'ha practicat en l'ull de l'escala de l'immoble, a l'interior d'una petita habitació construïda en aquest espai (Fotos 1-5).

Plànols de situació del jaciment, amb diferents aproximacions a la ubicació de la finca.
Font: <http://www.bcn.es/guia/welcomec.htm>

El context geològic en el que es localitza la intervenció arqueològica correspon a un conjunt de sediments holocens que formen la plana al·luvial i deltaica. El seu sostre sovint es troba molt antropitzat i recobert per sòls de conreu i materials de reblliment antròpic. Es tracta de materials predominantment sorrencs, si bé localment inclouen nivells argilosos amb més o menys matèria orgànica dipositats en ambient d'aiguamolls o de maresma, o nivells de graves d'origen fluvio-deltaic¹.

Mapa geològic en el que l'estrella vermella marca la ubicació de l'actuació¹.

¹ Informació obtinguda a partir de les coordenades UTM del jaciment del full 421 de la base geològica 1:50.000 de la sèrie MAGNA (IGME), disponible en format digital (SIG) al web del Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, gràcies a la col·laboració entre l'IGME, l'ICC i el DMA (http://mediambient.gencat.net/cat/el_departament/cartografia) [consulta: 26 de maig de 2005].

2. Notícies històriques i intervencions anteriors

Els orígens de la ciutat de Barcelona se situen al Mont Tàber, molt a prop del mar i dominat al sud pel promontori de Montjuïc, que facilita la defensa del seu litoral. Ben aviat, però, els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putget, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el turó de la Peira.

Des del punt de vista urbanístic, podem diferenciar tres zones dins la ciutat. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, que resta emmurallat fins la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Aquest espai inclou d'una banda, un nucli central conegut com a barri gòtic que correspon a la primitiva ciutat romana. Al seu voltant hi trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins el tercer recinte fortificat de la ciutat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.

En segon lloc tenim tot un seguit de pobles que neixen entorn de la ciutat, i que n'acabaran formant part a finals del segle XIX. Per últim hi trobem l'Eixample, una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX, seguint el Pla d'Ildefons Cerdà, quan ja s'havien enderrocat les muralles que impedièren el creixement urbanístic de Barcelona.

Centrant-nos en l'indret on s'ha desenvolupat la intervenció objecte d'aquesta memòria, aquest es situa, com s'ha indicat anteriorment, en el barri de la Ribera. Aquest barri té 29 hectàrees de superfície i es troba delimitat pel carrer Princesa, el Passeig Martínez Arido, l'Av. del Marquès de l'Argentera, la Plaça de Palau, el Passeig d'Isabel II, la Plaça d'Antonio López i la Via Laietana.

El barri ha estat des de l'antiguitat una zona caracteritzada per la seva proximitat al mar i la seva relació amb l'aigua. En un primer moment, el sector, situat a la costa, estava ocupat per zones d'aiguamolls i diverses rieres, de les quals s'ha d'assenyalar la del Merdançà o la riera de Sant Joan, que discorria, aproximadament, per l'actual Via Laietana i desembocava molt a prop de la Plaça de les Olles. D'aquesta riera es diu que fou desviada, ja en època romana, per la zona que ocupa l'actual carrer d'en

Boquer. Posteriorment en el segle XIII, aquestes aigües foren cobertes i convertides en un clavegueram que encara avui existeix.

Més endavant va esdevenir el barri marítim de Barcelona, amb un important pes específic dins de la vida social i econòmica de la ciutat. Era habitat tant per nobles i burgesos –que es podrien situar molt a prop de la Plaça, als voltants del carrer Montcada–, com per una població menestral i d'oficis relacionats amb el mar.

Un últim element relacionat amb l'aigua va ser el Rec Comtal, amb una gran presència dins de la vida de la ciutat medieval.

Abans de parlar d'aquesta època medieval, però, caldria apuntar una ocupació dispersa del territori durant el període anterior. Durant l'època romana, la zona es trobava fora del recinte emmurallat de la *Colonia Julia Augusta Faventia Paterna Barcino* i travessat per la *Via Augusta*. Com tota la zona del voltant de la muralla, probablement estaria ocupada per *vil·lae* –relacionades amb diverses produccions, bàsicament vinícoles–, i per la zona de necròpolis –situada entre l'actual plaça de l'Àngel i la plaça Comercial–. Aquesta darrera ocupació del territori està documentada des d'època baix-imperial romana, i es mantindrà fins a època alt-medieval.

No és fins a finals del segle IX o principis del X, quan es començà l'ocupació intensiva de la zona fora muralles, amb l'aparició de nous nuclis de població, anomenats burgs o vilanoves. Un d'ells serà l'urbs situada a ambdues bandes del camí que comunicava la porta de la muralla romana –situada a l'actual plaça de l'Àngel–, amb la basílica de Santa Maria del Mar, coneguda amb el nom de Vilanova de Mar. Aquest burg es va construir als voltants de la ja anomenada basílica, que és coneguda als documents més antics com Santa Maria de les Arenes.

Deixant de banda aquest sector, no és fins a finals del segle XI quan començà l'ocupació de la zona de forma més sistemàtica; els documents parlen de terrenys ocupats principalment per horts i diverses construccions aïllades. Des d'aquest moment, la construcció serà més nombrosa però sense arribar al nivell de la resta de la ciutat.

Al segle XII es produïrien tres fets que permeten establir hipòtesis sobre la consolidació urbanística de la zona en què s'ha desenvolupat aquesta intervenció. D'una banda, Ramon Berenguer IV cedí a diversos nobles les terres que seran l'origen

del carrer de Montcada. D'altra banda es desvià la riera del Merdançar cap al Rec Comtal, que discorria coincidint amb el traçat dels actuals carrers de Boquer i Assaonadors. Finalment, el creixement i importància econòmica dels diferents ravals de Barcelona, va promoure la construcció d'una nova línia defensiva que es començà a construir en el segle XIII, si bé no fou fins a principis del segle XIV, quan inclogué al barri de la Ribera.

A finals del segle XIII tota aquesta zona es caracteritza per una progressiva urbanització així com per l'assentament de diversos ordres eclesiàstics. Podem destacar: el convent de Santa Caterina, el convent de Santa Clara Agustí, l'església de Sant Cugat del Rec i el convent de Sant Agustí. Tota aquesta activitat configurarà una unitat administrativa, formant-se el Quarter del Mar.

El barri continuà creixent i poblant-se entre els segles XV i XVIII. Fou en aquest moment quan es produí el primer gran canvi de l'època moderna en la fesomia del barri. Fou l'any 1714, després de la Guerra de Successió, sota el regnat de Felip V, quan es decidí construir una fortalesa militar –la Ciutadella–, en dels terrenys ocupats actualment pel parc homònim. La seva construcció i l'establiment d'una zona de seguretat perimetral va provocar l'enderroc d'una part important del barri, concretament la zona situada a ponent de Santa Maria del Mar.

Aquest enderrocament s'efectuà entre juliol de 1715 i finals del 1718 i va provocar tota una sèrie de canvis tant a nivell de població com urbanístics. L'efecte més important va ser una densificació de la resta del barri de La Ribera, amb la construcció dels arcs entre edificis (ocupant espai públic) i el creixement de l'alçada de les construccions preexistents.

Prop de la Ciutadella es va començar a ordenar cap a finals del segle XVIII la primera plaça de grans dimensions que es feia a la ciutat: el Pla de Palau, envoltat pel palau dels Virreis (d'origen gòtic, destruït l'any 1875), la Llotja (construïda entre el 1774 i el 1802 i que conserva el saló de contractacions gòtic) i la Duana, edifici del 1792, ocupat pel Govern Civil des de l'any 1902.

La següent reforma important de la trama urbana es conformà amb el traçat de nous carrers, fruit d'una política d'obertura de línies rectes de circulació per descongestionar la trama medieval. Bàsicament dins d'aquest apartat es pot situar l'aparició del carrer Princesa, que es va plantejar l'any 1849 i es va inaugurar al 1853.

A mitjans del segle XIX es situa, també, l'enderrocament de "la Ciutadella", amb l'única excepció de la capella militar. Aquesta acció va comportar una remodelació i urbanització de la zona ocupada per aquesta estructura, amb la construcció del parc abans esmentat, el mercat del Born i diversos edificis d'habitatges.

A inicis del segle XX, la Ribera es dividia en quatre barriades corresponents a dos districtes: la Duana, Santa Maria, la Seca i els Encants. El territori anava del Carrer Princesa –que va separar la Ribera dels barris de Sant Pere i Santa Caterina–, i el mar, i entre el Parc de la Ciutadella i la ciutat antiga dels barris de Palau, Sant Just i la Mercè.

Durant molt de temps, el barri ha presentat dues vessants poblacionals: d'una banda trobàvem un grup de població benestant, que habitava la zona del carrer Montcada i els voltants de Santa Maria del Mar, format per artesans i la noblesa; de l'altra es trobava un grup humà modest, format per gent de mar, vídues i pobres. Aquesta dualitat va anar canviant fins que es convertí en el barri obrer que és avui dia.

Respecte a les intervencions arqueològiques dutes a terme a la zona que ens ocupa, hem d'assenyalar les conegudes intervencions al Born (Fàbregas & Huertas, 2000; Artigues & Fernández, 2002). També val esmentar els treballs desenvolupats a l'antiga església de Sant Cugat del Rec, emplaçada al carrer Princesa, 21/Boquer, 8-12 (Casas, 2003). L'excavació d'aquest jaciment ha permès posar de manifest l'existència d'una constant ocupació del lloc des del segle I d.n.e. fins al segle XX, (segles XVIII-XVII, XVI-XIII, XII-IX, Tardoantiguitat i segles III-I d.n.e. I per últim, citarem la intervenció a la zona del mercat de Santa Caterina promoguda per una important reforma que va afectar el subsòl. L'excavació en extensió ha permès documentar tot el conjunt conventual, amb diferents reformes i multitud d'estances. També s'ha documentat part de la necròpolis d'època romana, així com alguna zona ocupada en època alt medieval (Aguelo & Huertas, 2003).

3. Motius de la intervenció i objectius

La intervenció arqueològica fou motivada per l'excavació d'una fossa per a encabir-hi la caixa d'un ascensor en un indret inclòs en una Zona d'Interès Arqueològic i d'alt valor històric.

D'una manera molt resumida, podem dir que el lloc que ens ocupa té interès històric i arqueològic perquè:

- a) Es tracta d'una zona suburbial de la ciutat romana de Barcino.
- b) En aquesta zona s'han documentat enterraments d'època romana.
- c) És una zona urbanitzada ja a època medieval i, versemblantment, ja en època romana.
- d) Es troba a escassos metres de l'església medieval de Santa Maria del Mar i de les seves àrees de cementiri.

L'objectiu de la intervenció era realitzar el seguiment dels treballs d'excavació de la cala d'1,50 x 1,30 metres de costat i 1,20 metres de profunditat, aproximadament, necessària per a la col·locació de la caixa d'un ascensor. Si en el transcurs d'aquestes tasques es localitzaven restes arqueològiques, aquestes serien documentades i/o excavades adequadament.

4. Metodologia i tècniques emprades

La intervenció arqueològica s'ha realitzat seguint la seqüència estratigràfica real, aplicant el mètode de registre estratigràfic i d'excavació en extensió definit per E. Harris. Les diferents unitats estratigràfiques han estat documentades gràficament mitjançant fotografies i, en els casos en que s'ha considerat oportú, també dibuixades a escala.

Abans de l'inici dels treballs s'han col·locat dos claus en punts no afectats per l'actuació que serien utilitzats com a punts de referència a partir dels quals, per triangulació, s'han dibuixat tots els elements dignes de ser documentats per aquesta via. També s'ha establert un nivell zero per sobre de la zona afectada, des del que es mesuraren les cotes quan fou necessari. Aquest nivell zero es trobava exactament a 15 cm per sota de l'enrajolat amb el que està pavimentat tot el vestíbul de l'edifici. S'utilitzà com a nord de la intervenció el nord real.

L'obertura del subsòl ha estat realitzada alternant l'ús de martell i escarpa o bé martell elèctric en els estrats més durs, i de pala o paleta "catalana" en els estrats més tous (Fotografies 6, 12).

5. Treballs realitzats i resultat de la intervenció arqueològica

La intervenció arqueològica ha consistit, com hem dit, en el seguiment de la realització d'una fossa per encabir-hi la caixa d'un ascensor.

En arribar al lloc de la intervenció a l'hora acordada amb el constructor, vam constatar que moments abans ja s'havien iniciat els treballs d'aixecament del paviment de rajoles. Aquests treballs van afectar únicament els nivells més superficials i en una extensió més aviat reduïda, pel que no van alterar la nostra previsió de treball més que en la impossibilitat de realitzar una foto prèvia a l'inici de l'actuació. A partir d'aquest moment, ja sota supervisió arqueològica, va procedir-se a la individualització i documentació de cadascun dels estrats que anaren apareixent.

La primera UE documentada fou una capa de ciment –d'un gruix màxim de 4 cm–, que cobria la cantonada SE de la zona afectada per la intervenció (UE 10). El fet de trobar-se sota del comptador de la companyia d'Aigües de Barcelona, la seva factura recent, i la seva associació a un petit embornal aparentment destinat a la captació de possibles fugues d'aigua, va fer-nos pensar en una construcció molt recent, extrem que fou confirmat ràpidament pels veïns (Fotografia 7). Val a dir que la canalització del desguàs era de caràcter pràcticament superficial i s'allunyava de la zona intervinguda.

La segona UE documentada fou l'enrajolat que cobria tota l'extensió de l'habitació en la que es realitzà la intervenció (UE20). Es tractava de rajoles blanques decorades amb motius geomètrics, que s'alternaven amb petites peces romboïdals de color negre. Per la seva tipologia, situem la construcció d'aquest enrajolat a finals del segle XIX o 1a meitat de segle XX. Immediatament sota d'aquest enrajolat vam trobar el morter de calç i sorra (UE30), que s'utilitzà per anivellar i aguantar aquest enrajolat (Fotografia 7).

La UE 30 estava adherida per la seva part inferior a un paviment de maons que cobria tota la superfície intervinguda (UE 40) (Fotografia 8). A l'est de la intervenció es pogué documentar un forat quadrat d'aproximadament uns 20 cm de costat (UE 50). Aquest forat al paviment de maons donava accés al que posteriorment veuríem que era un pou negre, travessant la seva volta (Fotografies 8-10).

Un cop extreta la UE 40 es documentà un farcit consistent en una barreja de sorra, argiles, i petites restes de runa, amb presència de fragments de carbons (UE 60). Amb una potència variable (1-12 cm), cobria la volta del pou negre, anivellant el sòl per tal

de poder construir-hi a sobre el paviment de maons (Fotografia 8). La seva potència màxima es trobava en el sector oest de la intervenció –allà on la volta era més baixa i per tant calia més farcit per anivellar el subsòl–, mentre que al sector est –coincident aproximadament amb la part més alta de la volta–, el seu gruix no superava 1 cm.

Un cop retirat aquest farcit va quedar a la vista la part de la volta del pou mort afectada per la intervenció (UE 70) (Fotografia 11). Aquesta volta estava formada per la superposició de quatre fileres de maons d'uns 4 cm de gruix, units per morter de sorra i calç. Sota d'aquestes, i directament en contacte amb el pou mort, s'havia col·locat una recobriments de rajoles d'uns 2 cm de gruix, unides a la volta també per morter de calç i sorra (Fotografia 13). Els diferents elements que conformen la volta (alternança de maons i morter) han estat identificats per separat com a les UE 71 a UE 77, encara que en aquest treball s'han agrupat formant una unitat: la volta. La volta estava perforada posteriorment a la seva construcció per tal de que des del forat deixat al sòl de maons (UE 50) es tingués accés al pou mort. Val a dir que el parament utilitzat per la construcció d'aquesta volta li donava una gran consistència, fet que dificultà enormement la seva extracció, fins i tot mitjançant l'ús d'un martell elèctric (Fotografia 12).

Un cop enretirada tota la runa de la UE 70, a la paret oest de la intervenció, just al límit de la fossa excavada, es documentà un tub de ceràmica de 15 cm de forat útil i una paret d'1 cm de gruix amb vidriat intern (UE 80). Aquest tub d'uns 20 cm d'alçada travessava a la volta del pou mort, havent estat col·locat en el moment de construcció d'aquesta (Fotografies 14 i 15). Aquest seria doncs l'accés (o un dels accessos) al pou mort en el moment de la seva construcció. Dues són les possibilitats d'ús d'aquest tub i per tant del pou mort: la primera és la de desguàs de les aigües residuals procedents dels pisos superiors, mentre que la segona és la possible existència d'una latrina comunitària en aquesta habitació. Aquesta entrada fou amortitzada mitjançant el seu cobriment amb la UE 40, moment en el que s'habilità un nou accés al pou mort a través de la UE 50.

Sota d'aquests elements, amb un espai buit entre ells, apareixien un nivell format possiblement pels residus fecals abocats al pou mort (UE 90). El seu estat era sòlid, la seva textura argilosa i, per sort, pràcticament inodor (Fotografia 16). Aquest fet que facilità la seva extracció fins a la cota necessària per a la construcció de la caixa de l'ascensor (Fotografia 17). De totes maneres, mitjançant una estaca utilitzada a mode de sonda, s'intentà esbrinar la potència d'aquests residus. Havent clavat la "sonda" en

diferents punts de la zona intervinguda, pogué calcular-se una potència de sediment superior als 70 cm, sense tocar fons ni detectar canvis de sediment en cap punt.

Finalment, identificarem una darrera UE (negativa) consistent en pou negre (UE 100). Mitjançant pals vam poder buscar els límits aproximats de les parets del pou, que es trobaven fora del sector intervingut. Així es veié que el pou s'estenia uns 108 cm en direcció nord, uns 103 en direcció sud, uns 62 en sentit est i 35 cap a l'oest. Aquestes mides, unides a les dimensions de la nostra fossa proporcionen unes dimensions aproximades pel pou negre de 3,5 metres en direcció N-S per uns 2,5 metres en sentit E-W.

6. Conclusions

En la nostra intervenció arqueològica s'han pogut documentar els diversos usos que es succeïren en les estructures documentades.

Creiem que l'estructura més antiga que hem documentat, el pou mort, hauria estat construït en el moment de la construcció de l'edifici. El fet que els límits del pou coincideixin en bona mesura amb les parets bastides en la planta baixa de l'edificació és un punt a favor en aquest sentit. D'altra banda, la manca de materials arqueològics que puguin ser utilitzats de marcadors cronològics clars, impossibilita assegurar aquest aspecte. D'aquesta manera, per les característiques constructives i els elements decoratius de l'immoble, així com pel fet que alguna de les cases veïnes –aparentment de construcció sincrònica–, té a la seva façana l'any de la seva construcció, creiem que l'edifici, i per tant el pou mort, podrien ser datats entre la segona meitat del segle XIX i els primers moments del segle XX.

En un primer moment, l'accés al pou mort es produiria mitjançant el tub ceràmic de 15 cm de diàmetre localitzat a l'oest de la zona intervinguda. Com hem dit, podria tractar-se d'un desguàs de les aigües residuals dels pisos superiors, si bé no és descartable un ús de d'una latrina comunitària.

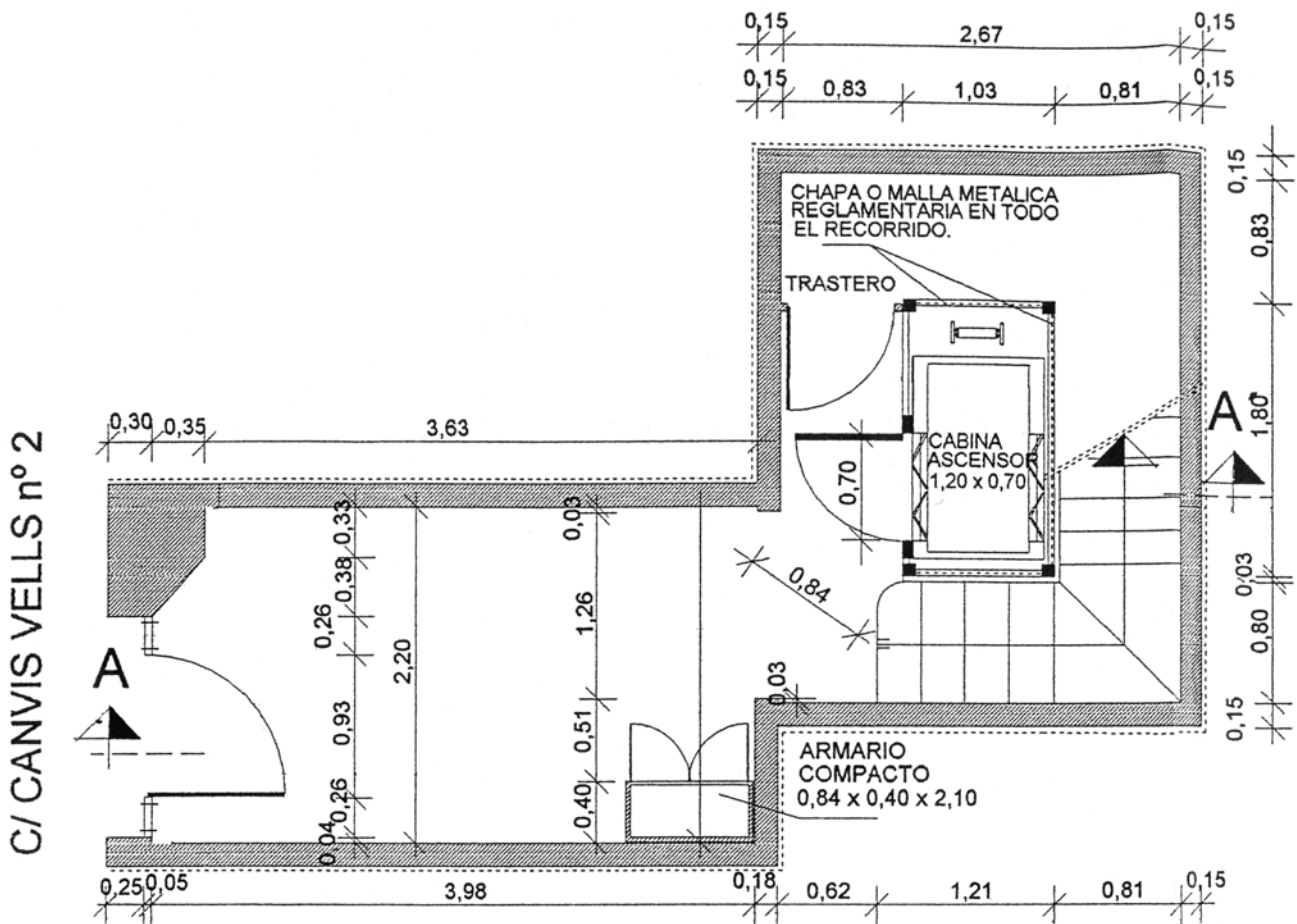
En un moment posterior difícil de precisar cronològicament, aquest accés al pou mort seria amortitzat per un abocament de terres –argiles, sorres i algunes restes de runa–, destinat a anivellar la superfície lleugerament convexa de la volta del pou (no podem descartar, però, que aquest fos el paviment d'ús de la latrina). Sobre d'aquest sòl es construiria un paviment de maons, deixant però un espai d'uns 20 x 20 cm sense enrajolar a l'est de la zona intervinguda. Des d'aquesta obertura, es perforaria la volta del pou mort per tal d'obtenir un nou accés a aquest espai.

Temps després, segurament durant la 1a meitat del segle XX, aquest segon accés seria també clausurat i, amb ell, el pou mort seria amortitzat definitivament. La clausura es produiria en el moment en el que sobre el sòl de maons s'escampà una capa de morter de sorra i calç destinada a anivellar i sostenir un enrajolat. És força versemblant que aquest paviment fos construït en el moment en el que l'ús de clavegueram substituís l'ús del pou mort, instant en el que aquesta estructura deixava de ser útil.

7. Bibliografia

- AGUELO, J.; HUERTAS, J. (2003) *Intervenció a la zona de Santa Caterina (1999-2003)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- ARTIGUES P. LI.; FERNÁNDEZ, A. (2002) *Memoria de la intervención arqueológica en el "Antic Mercat del Born" de Barcelona. Noviembre 2001-abril 2002*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.
- CASAS, J. (2003) *Informe preliminar de la intervenció arqueològica al solar del c/ Princesa, 21 i c/ Boquer, 8-12. Ciutat Vella, Barcelona*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Informe inèdit.
- FÀBREGAS, M.; HUERTAS, J. (2000) *Memoria arqueológica: Antic Mercat del Born (Barrio de La Ribera-Distrito Ciutat Vella, Barcelona)*. Arxiu del Servei d'Arqueologia Urbana de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.

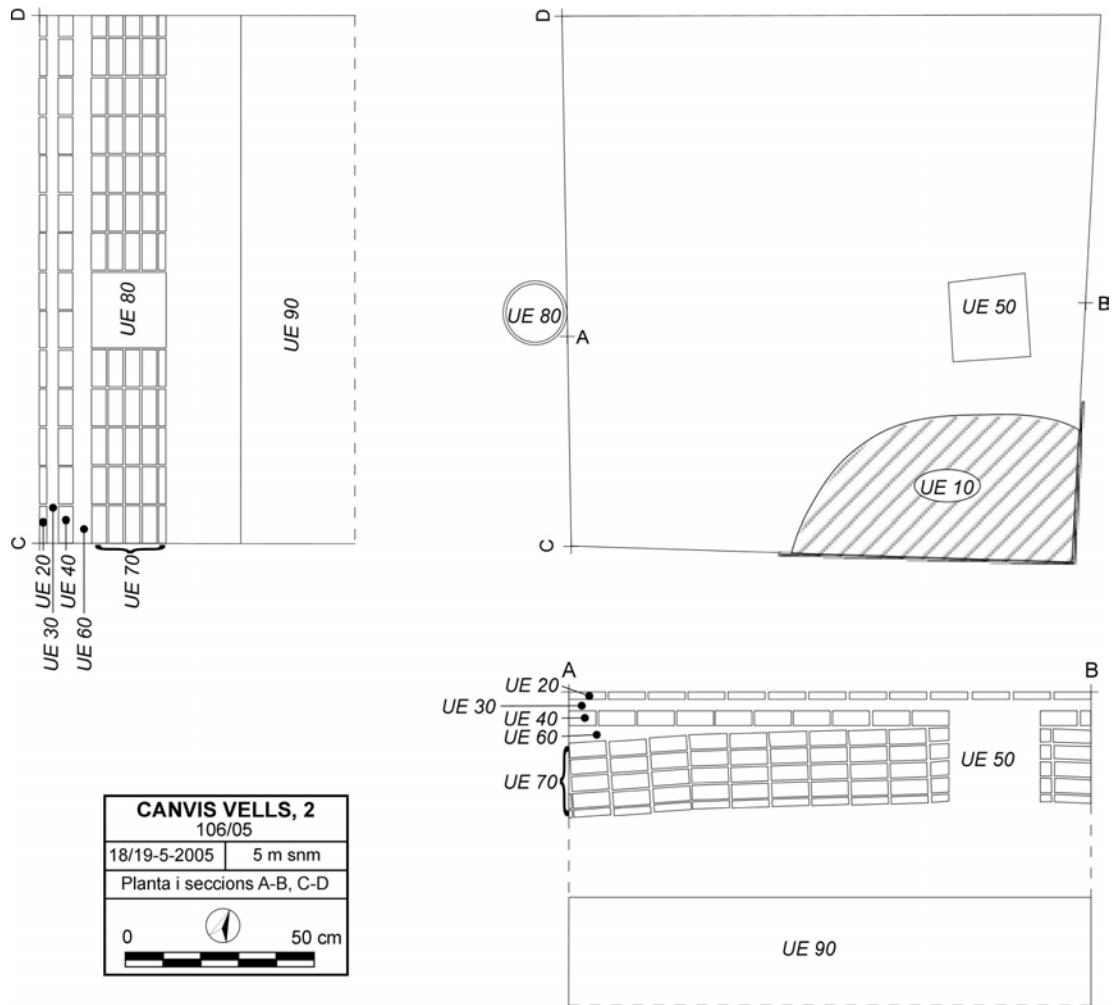
8. ANNEXES

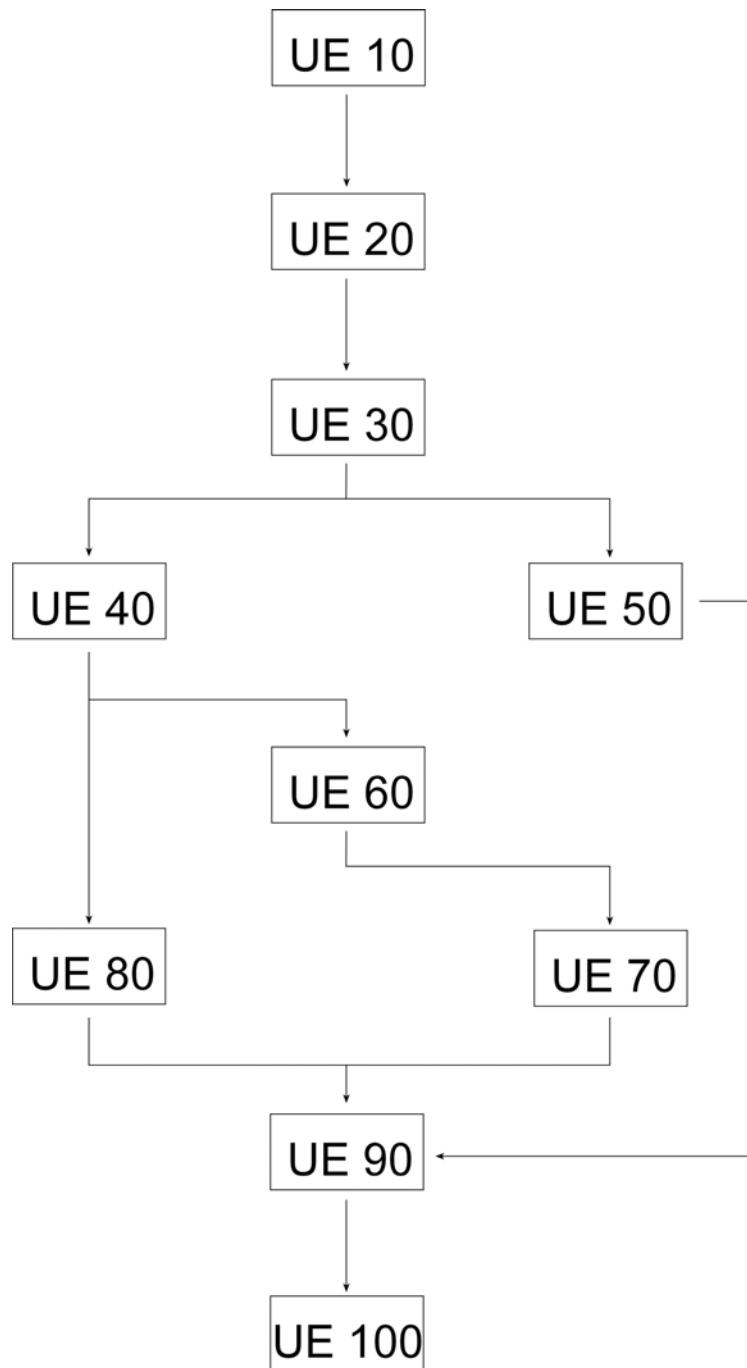
INSTALACION ASCENSOR	
CLIENTE COMUNIDAD DE PROPIETARIOS	DIRECCION C/ CANVIS VELLS nº2 BARCELONA
PLANO PLANTA BAJA (ESTADO REFORMADO)	ESCALA E: 1/50
FECHA OCTUBRE 2004	EL FACULTATIVO LA PROPIEDAD
Nº	

8.1 Ubicació de la intervenció en l'immoble

8.2 Planta de la zona intervinguda i seccions A-B i C-D.

8.3 Seqüència cronoestratigràfica de les UE documentades.

Fotografia 1

Fotografia 2

Fotografia 3

Fotografia 4

Fotografia 5

Fotografia 6

Fotografia 7

Fotografia 8

Fotografia 9

Fotografia 10

Fotografia 11

Fotografia 12

Fotografia 13

Fotografia 14

Fotografia 15

Fotografia 16

Fotografia 17